

סקירת סרט:

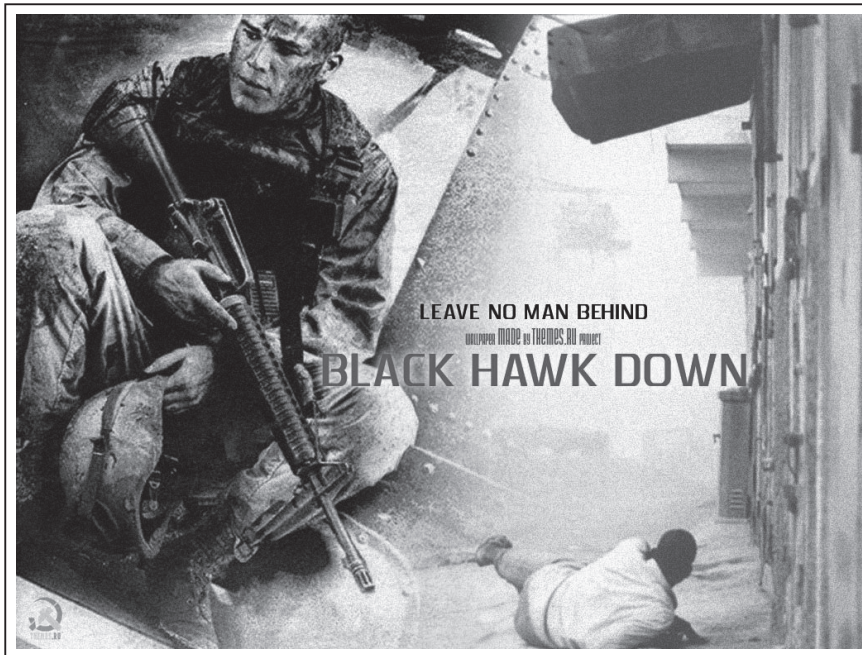
האמת ההיסטורית שמאחורי הסרט בלק הוק דאון

עמרי אדומי

הסרט 'בלאק הוק דאון' (2001) מבוסס על ספרו של העיתונאי מארק באודן.¹ מתואר בו קרב שהתנהל ב־1993 במוגדישו בירת סומליה בין יחידות מיוחדות של הצבא האמריקאי למיליציות סומליות חמושות.² הסרט נפתח בכתוביות המסבירות את הרקע להתערבות האמריקאית בסומליה: מלחמת האזרחים שגבתה מאות אלפי מתים וההתערבות הקודמת של האו"ם וארצות הברית. סיפור העלילה מתחיל ב־2 באוקטובר 1993, כאשר כוח ההתערבות החדש נמצא כבר כמה שבועות במוגדישו. בפתחה מוצגת שגרת יומם של החיילים האמריקאים: סיורים מוסקים, מעצרים של אנשי מיליציה, אימונים והווי יחידתי. הסרט מסתיים בקטע קצר המתרחש כשבועיים אחרי הקרב. על התוצאות וההשלכות של הקרב בהקשר הרחב אנו למדים מכותרות הסיום. ב־100 הדקות שבין הפתיחה לסיום מוצגים אירועי הקרבות שהתרחשו ב־3 וב־4 באוקטובר. הלחימה החלה במבצע שנכשל ללכידת בכירים אחדים במיליציה הסומלית של מוחמד איידיד. התכנית המקורית הייתה

^{*} *Black Hawk Down*. במאי: Ridley Scott; שחקנים ראשיים: Josh Hartnett, Ewan McGregor, Tom Sizemore, Eric Bana, Sam Shepard, William Fichtner, Jason Isaacs, Orlando Bloom. לפרטים נוספים ראו *IMDb: The Internet Movie Database*.

² על היחידות המיוחדות של צבא ארצות הברית ראו בספרו של גד שמרון; או ב: *MTM SPECIAL OPS*, אתר מידע על יחידות מיוחדות מכל העולם; *U.S. ARMY*, אתר הבית של זרוע היבשה של הצבא האמריקאי; *USASOC*, אתר הבית של פיקוד היחידות המיוחדות של הצבא האמריקאי. הסרט מזכיר רק את היחידות המיוחדות המרכזיות במבצע: כוח דלתא (המקביל האמריקאי לסיירת מטכ"ל), הריינג'רס, ומסוקים של החטיבה האווירית המיוחדת ה־160 (160th Special Operation Aviation Regiment). למעשה השתתפו גם חיילים מיחידת 'אריית הים' (Navy Seals), המקבילה האמריקאית לקומנדו הימי ומיחידת החילוץ המיוחדת של חיל האוויר. הסרט מתמקד בלחימתם של הכוחות המיוחדים, אף שאחרי שהמבצע הסתבך השתתפו בלחימה גם יחידות רבות של האוגדה ההררית העשירית.

שפלוגת ריינג'רס תקיף בניין שבו שהו המבוקשים וכוח דלתא ישתלט עליו. לאחר לכידת המבוקשים הייתה אמורה להגיע למקום שיירת רכבים מסוג האמר של כוח ריינג'רס נוסף ולחלץ את הכוחות. בפועל, לאחר שהחיילים האמריקאים הוטסו במסוק ללב העיר, הגיעו לאזור הקרב חמושים סומלים והקשו על חבירת הכוחות האמריקאיים ועל נסיגתם עם המבוקשים שנלכדו. במהלך הלחימה הופלו שני מסוקי סער מדגם בלאק הוק. כוח המשימה האמריקאי היה ערוך למבצע קצר, אך בכורח המציאות הוא נאלץ להתעכב כדי לחלץ את אנשי הצוות של שני המסוקים שנפגעו. לעזרת הכוח הגיעו חיילי הדייוויזיה ההררית העשירית וחיילים מלזיים מכוח האו"ם. בקרב נהרגו 18 חיילים אמריקאים ומאות סומלים – לפי ההערכות, בין 200 ל-1,500 איש. זו הייתה תקרית האש האינטנסיבית והארוכה ביותר שהצבא האמריקני ניהל מאז מלחמת וייטנאם, והייתה זו הפעם הראשונה מאז מלחמת וייטנאם שהוענקה מדליית הכבוד של הקונגרס לשניים מהחיילים שהשתתפו ונהרגו בלחימה. זמן קצר לאחר הקרב הוחזרו הכוחות האמריקאים מסומליה למולדתם. על הנסיגה המהירה השפיעו יותר מכל תמונותיהם של גופות אנשי הצוות של אחד המסוקים שהסומלים הציגו לראווה וכן תמונתו של הטייס האמריקאי שנשבה בידי מיליציות (ולא בידי מדינה, כמו שאירע שנתיים לפני כן בעירק).

בבואנו לבחון את מהימנותם של סרטים כמקור מידע היסטורי או כהמחשה של אירוע

היסטורי עלינו לבחון את נקודת המבט של העלילה ואם הייתה הטיה של היוצרים לטובת אחד הצדדים. במקרה שלפנינו מדובר בתוצר הוליוודי קלאסי: הדמויות הסומליות זניחות, העלילה מעוצבת מנקודת המבט של החיילים האמריקאים, והסרט כולו מתואם עם עמדת הממסד האמריקאי. בכך הוא נבדל מסרטים אנטי־מלחמתיים מובהקים, לדוגמת 'אפוקליפסה עכשיו' (1979) 'פלאטון' (1986) ו'הקן האדום הדק' (1998), וקרוב יותר ברוחו לסרטים שאינם עוסקים בשאלת הצדקת המלחמה אלא באחוות הלוחמים, דוגמת 'להציל את טוראי ראיין'. אמנם בשולי הסרט נשמע טיעון לצידוק המלחמה, דהיינו החובה המוסרית להתייצב לצדה של אוכלוסייה מוכה של מדינה בעיצומה של מלחמת אזרחים, אך השורה התחתונה מנוסחת בדברי הסמל הוט: "כשהכדורים מתחילים לעוף מה שחשוב זה לא הפוליטיקה אלא האדם שליךך".

שיתוף הפעולה של צבא ארצות הברית בהפקה היה חריג: חיילי ריינג'רס שימשו כניצבים לצילומי סצנות הפעולה (כמו גלישת חבל ממסוקים); אותה טייסת שהשתתפה בפעולה השתתפה גם בצילומים, עם מסוקים מהסוג ששימש בפעולה (מה שאינו מובן מאליו בצילומי סרטים הוליוודיים); אחדים מהטייסים אף השתתפו בפעולה עצמה. הצבא אף עזר לאמן את השחקנים כדי להקל עליהם להיכנס לתפקידי החיילים. מנגד, דמותו של החייל ג'ון סטיבנס, שזכה בעיטור על חלקו בקרב, נמחקה מהתסריט ובמקומו מופיעה דמות בדינית (ג'ון גריימס) המבוססת עליו*. רבים טוענים שבהוליווד למדו ממקרים קודמים את יתרונותיו של תיאום עם הצבא והשלטונות בעלילה, בדמויות ובדיאלוגים, כתנאי לנכונותם לשתף פעולה באמצעים ובאנשים.² העזרה שהעמיד הצבא לרשות ההפקה שהתבטאה במסוקים (מסוק הבלק הוק יקר מאוד ולכן לא משתמשים בו ברוב הפקות הסרטים ההוליוודיים), ובחיילים ששימשו כניצבים ובייעוץ טכני הינה חשובה ביותר. אמצעים אלו לא רק מוסיפים לאותנטיות (המפיקים חששו שבסרט שנקרא בלק הוק דאון יצטרכו להשתמש במסוק אחר מסיבות תקציביות³), אלא קשורים לנקודה מהותית מאוד בהפקת סרטי פעולה. תעשיית הסרטים בהוליווד בוחנת כל הזמן את עלות הפקתו של סרט אל מול הכנסותיו ולכן ניתן לטעון שעבור קיצוץ משמעותי בעלויות, הודות לשיתוף פעולה של הצבא, הייתה מוכנה ההפקה להתפשר על סוגיות מסוימות בתסריט.

אם עניינו של הסרט הוא בתיאור פרטני של מהלכי הקרב, ואם הוא חשוד כ'סרט מטעם' הממסד, מה חשיבותו בהקשר ההיסטורי? אתמקד בשתי סוגיות: הראשונה היא משמעותו

* ג'ון סטיבנס שירת בריינג'רס כפקיד אך על אף זאת הצטרף ללחימה (בדיוק כמו הדמות ג'ון גריימס בסרט) וזכה בעיטור "כוכב הכסף", העיטור השלישי בחשיבותו בצבא ארה"ב. בספרו של מארק באודן, מוזכר סטיבנס. כשנה לאחר צאת הספר ובעוד הסרט בשלבי הפקה ראשוניים, הורשע סטיבנס על ידי בית דין צבאי באונס בתו בת השש. הוא מרצה כעת אונס של 30 שנות מאסר. על אף שההפקה טענה אחרת, הסופר באודן שכתב גם את התסריט לסרט, טען בעיתונות כי שמו של סטיבנס שונה לבקשת אישים בפנטגון (משרד ההגנה האמריקאי).

² הדבר נאמר בראיון של הבמאי רידלי סקוט לתוכנית מאחורי הקלעים שמופיעה על DVD של הסרט.

כסרט כמותי-יעודי בתיאור טכניקות הלחימה, הציוד, הלבוש וכדומה; והשנייה היא ההיבט העקרוני של מעורבותה הצבאית של ארצות הברית בזירה מלכתחילה.

ראשית, לסוגיית הלחימה עצמה, 'בלאק הוק דאון' היה הסרט הראשון שתיאר לפרטיה לחימה עירונית מודרנית. ייחוד זה ניטשטש בשנים האחרונות, עם צאתם של הסרטים הראשונים על המלחמה בעיראק ואפגניסטן, אך עד היום הסרט נחשב לתיאור הטוב ביותר של לחימה מסוג זה, הן בקולנוע הן בטלוויזיה. מוצגים בו בפרוטרוט הציוד של היחידות המיוחדות האמריקניות ושיטות הלוחמה העירונית: שימוש בכלי רכב מהירים; בכוחות קטנים וניידים; בפעולות מוסקות ובמודיעין מדויק; וכן שימוש מסיבי במזל"טים והימנעות משימוש במפציצים, בארטילריה או בטנקים. בהקשר הישראלי, גורמים אלו מבהירים את הרקע לשימוש הרב שנעשה בסרט בקורסי מפקדים בצה"ל. ניתן לטווג אותו כמעט כתיעוד של מבצע גדול למעצר מבוקשים; ולמטרה זו הוא אכן מוקרן רבות בצה"ל, ובייחוד שימש להדרכה בהקשר של מבצע 'חומת מגן'.

בסוגייה השנייה, המעניין מבחינתנו הוא ההיבט המדיני והעקרוני של מעורבותה הצבאית של ארצות הברית בסכסוכים ברחבי העולם. המקרה של סומליה הוא דוגמה למדיניות החוץ המבוססת על התערבות ממניעים הומניטריים, וכן סמל למדיניותו של ממשל קלינטון שיצא להגן על חלשים ברחבי העולם ולנסות להשכין שלום באזורי עימות. ואכן בתחילת הסרט החיילים דנים בקצרה בשאלה העקרונית של המעורבות בסומליה. סמל אברסמן אומר שם שכתוצאה ממלחמות האזרחים אנשים בסומליה מחוסרי עבודה ורעבים ללחם, ועל ארצות הברית מוטלת החובה להתערב. שיח כזה על הלחימה למען החלשים והמוכים בעולם, אף שמקומו בסרט צנוע, מעניין במיוחד כי זמן קצר אחרי שהסתיימו צילומי הסרט ועוד בטרם צאתו לאקרנים בדצמבר 2001, התרחשו פיגועי ה-11 בספטמבר.⁸ אחרי הפיגועים השתנתה מדיניות החוץ האמריקנית מקצה לקצה, וכיום הממשל האמריקאי מתמקד בהגנה על הדמוקרטיות המערביות מהאסלאם הפונדמנטליסטי. אך לעימות מול האסלאם לא ניתן בסרט משקל משמעותי. אף שסומליה היא מדינה מוסלמית והאמריקאים לחמו שם בארגוני טרור, הסרט כמעט אינו עוסק בזהותו המוסלמית של האויב. אמנם למנהיג של האויב הסומלי קוראים מוחמד ובבוקר הפעולה נשמעת תפילת המואזין, אך פרטים אלו משמשים רק כחלק מהתפאורה. מכל הלוחמים, רק מפקד פלוגת הריינג'רס הוא נוצרי אדוק, וחייליו מלגלים עליו בשל כך. לא מדובר אפוא בתיאור מאבק בין-דתי ובוודאי לא ב"התנגשות ציוויליזציות".

⁸ הקרנת הבכורה של הסרט (18.12.2001) הוקדמה בעשרה שבועות. המפיקים טענו שהדבר נעשה כדי להגישו למועמדות לאוסקר באותה שנה. לעומת זאת, בהוליווד טוענים שהמהלך נעשה לבקשת השלטונות ומתוך רצונם להעלות דווקא אז סרט המציג את הצבא האמריקאי באור חיובי. מכל מקום, הסרט קיבל ארבע מועמדויות וזכה רק בשתיים (עריכה וצילול).

לסיכום, בגלל התאמתו של 'בלאק הוק דאון' לעמדות הצבא והשלטון (אולי עד כדי הפיכתו לסרט 'מטעמם') ניתנת לצופים הזדמנות לא רק לצפות באמצעים ובשיטות לחימה שהיו בשימוש הצבא האמריקאי לפני 16 שנה, אלא גם להתרשם מגרסאות הממסד והלוחמים האמריקאים שהשתתפו במבצע ומתוך כך להסיק גם על עמדות הממסד בתקופה שאחרי העימות.

מראי מקום

- 1 ראו Bowden, 1999, או את התרגום לעברית: באודן 2002.
- 2 להרחבה ראו Robb.

מקורות

- באודן, מרק. התרסקות במוגדישו. תל אביב, 2002.
- שמרון, גד. צבא אחר: יחידות מיוחדות בצבאות העולם. תל אביב, 2007.
- Bowden, Mark. *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. New York, 1999.
- IMDb: *The Internet Movie Database*. 8 Sept. 2009
<<http://www.imdb.com/title/tt0265086>>
- MTM SPECIAL OPS. 8 Sept. 2009 <<http://www.specialoperations.com>>
- Robb, David L. *Operation Hollywood: How the Pentagon Shapes and Censors Movies*. New York, 2004.
- U.S.ARMY. 8 Sept. 2009 <<http://www.army.mil>>
- USASOC. 8 Sept. 2009 <http://www.soc.mil>